

НАРАТИВНІ СТРАТЕГІЇ КОНСТРУЮВАННЯ ТА ДЕКОНСТРУЮВАННЯ У РОМАНІ Е.-Е. ШМІТТА «LORSQUE J'ÉTAIS UNE OEUVRE D'ART»

NARRATIVE STRATEGIES OF CONSTRUCTION AND DECONSTRUCTION IN E.-E. SCHMITT'S NOVEL «LORSQUE J'ÉTAIS UNE OEUVRE D'ART»

Чаюн І.О.,

orcid.org/0000-0002-7452-0784аспірантка кафедри італійської і французької філології та перекладу
Київського національного лінгвістичного університету

У статті досліджено специфіку наративних стратегій конструювання та деконструювання у романі Е.-Е. Шмітта «*Lorsque j'étais une œuvre d'art*» у контексті постмодерного художнього мислення. Метою роботи є визначення механізмів побудови та руйнування наративної ідентичності, що відображають філософську, етичну й естетичну проблематику твору. Теоретичну основу становлять положення сучасної наратології, семіотики та інтермедіальності, що дозволяє комплексно описати способи творення художнього образу через взаємодію текстових і візуальних кодів.

Показано, що наративне конструювання у романі реалізується через процес естетизації особистості головного героя, який, погоджуючись стати «твором мистецтва», втрачає власну суб'єктність і автономію. Такий художній прийом відбиває постмодерну тенденцію редукції індивіда до естетичного об'єкта, підпорядкованого логіці споживання, маніпуляції та видовищності. У центрі оповіді постає конфлікт між зовнішньою формою і внутрішнім змістом, що виявляє кризу самоідентифікації людини у сучасному культурному просторі.

Водночас наративна деконструкція у творі функціонує як механізм повернення до автентичності: поступове звільнення героя від нав'язаного образу супроводжується моральним і духовним самопізнанням, руйнуванням штучно створеної оболонки «естетичного» існування. Висвітлено, що Е.-Е. Шмітт застосовує багаторівневу систему наративних прийомів – метатекстуальність, іронію, інверсію, символічне дублювання, інтермедіальні алюзії, які забезпечують перехід від естетичного до етичного виміру буття.

Зроблено висновок, що наратив у романі виконує не лише функцію художнього моделювання, а й слугує інструментом філософської рефлексії над межами мистецтва, свободою творчості та проблемою духовного самостановлення. Отримані результати підтверджують, що процеси конструювання та деконструювання у творчості Е.-Е. Шмітта формують особливий тип художнього мислення, у якому поєднуються елементи інтермедіальності, екзистенційної філософії та естетики постмодерну.

Ключові слова: наративні стратегії, конструювання, деконструювання, інтермедіальність, ідентичність, постмодерний роман.

The article explores the specificity of narrative strategies of construction and deconstruction in Éric-Emmanuel Schmitt's novel «*Lorsque j'étais une œuvre d'art*» within the context of postmodern artistic thinking. The aim of the study is to identify the mechanisms of building and dismantling narrative identity that reflect the philosophical, ethical, and aesthetic dimensions of the work. The theoretical framework combines approaches from narratology, semiotics, and intermediality, which makes it possible to comprehensively describe the ways in which artistic imagery is created through the interaction of textual and visual codes.

It is shown that narrative construction in the novel is realized through the process of aestheticizing the protagonist's personality: by agreeing to become a «work of art», he loses his subjectivity and autonomy. This artistic device reflects a postmodern tendency to reduce the individual to an aesthetic object governed by the logic of consumption, manipulation, and spectacle. The central conflict of the narrative emerges between form and essence, revealing a crisis of self-identification in the modern cultural space.

At the same time, narrative deconstruction functions as a mechanism for restoring authenticity: the protagonist's gradual liberation from the imposed image is accompanied by moral and spiritual self-discovery, as well as the dismantling of the artificially constructed «aesthetic» existence. It is proven that Schmitt employs a multilayered system of narrative devices – including metatextuality, irony, inversion, symbolic mirroring, and intermedial allusions which ensure the transition from the aesthetic to the ethical dimension of being.

The study concludes that the narrative in the novel performs not only an artistic but also a philosophical function, serving as a means of reflection on the boundaries of art, the freedom of creativity, and the problem of spiritual self-realization. The results confirm that the processes of construction and deconstruction in Schmitt's works form a distinctive type of artistic thinking that integrates intermediality, existential philosophy, and postmodern aesthetics.

Key words: narrative strategies, construction, deconstruction, intermediality, identity, postmodern novel.

Постановка проблеми. Сучасна французька проза позначена інтенсивними пошуками нових форм репрезентації особистості, де художній наратив стає простором філософської рефлексії

над межами людського, тілесного й етичного. Одним із найвиразніших явищ цього процесу є творчість франко-бельгійського письменника Еріка-Емманюеля Шмітта, у якій художнє письмо

поєднується з екзистенційною філософією та метатекстуальними стратегіями. Роман *«Lorsque j'étais une œuvre d'art»* (2002) постає як глибоке дослідження проблеми ідентичності у постмодерному світі, де межа між людиною та твором мистецтва втрачає чіткість.

Актуальність дослідження зумовлена необхідністю осмислення тих *нарративних механізмів*, за допомогою яких автор моделює процес *конструювання й деконструювання* особистості, явища, що виходить за межі психологічного реалізму й набуває ознак філософської притчі. Аналіз таких стратегій дозволяє простежити, яким чином у структурі оповіді реалізуються філософські категорії свободи, краси, тілесності, самопізнання та моральної відповідальності.

Дослідження роману Е.-Е. Шмітта у цьому аспекті має міждисциплінарне значення, оскільки поєднує естетичну, етичну та семіотичну площини сучасного наукового мислення.

У романі *«Lorsque j'étais une œuvre d'art»* Е.-Е. Шмітт художньо осмислює драму сучасної людини, що втрачає автентичність у світі симулякрів і стає об'єктом естетизації. Центральним у творі є *процес нарративного конструювання та деконструювання ідентичності*, який розгортається через внутрішню еволюцію героя пана Фірелі: від знеособлення та перетворення на «твір мистецтва» до відновлення суб'єктності через досвід страждання, любові та свободи.

Попри значну увагу дослідників до філософсько-етичних аспектів прози Шмітта, *нарративна організація цих процесів*, способи, якими текст формує й руйнує ідентичність, залишаються недостатньо висвітленими у науковому дискурсі. Відтак постає потреба у виявленні тих *нарративних стратегій*, за допомогою яких здійснюється художня репрезентація екзистенційної метаморфози персонажа: від суб'єкта до об'єкта і навпаки.

Проблема статті полягає у визначенні, як саме Е.-Е. Шмітт нарративно структурує процеси конструювання та деконструювання, які елементи композиції, оповідної перспективи, хронотопу та символіки забезпечують реалізацію цього філософського змісту, а також як через них автор артикулює гуманістичне послання твору.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Проблематика нарративного конструювання та деконструювання привертає увагу дослідників уже не одне десятиліття, однак у сучасній науковій сфері вона розглядається у багатовекторному теоретичному полі. Підходи до вивчення

цих процесів формувалися в межах як класичної, так і посткласичної наратології, філософії мови, герменевтики та постструктуралізму.

Теоретичні засади аналізу нарративного конструювання були закладені у працях Ж. Женетта, С. Чатмена, Р. Барта які розробили понятійний апарат для опису структурних механізмів побудови оповіді, рівнів нарації, фокалізації, часової організації тексту. У їхніх дослідженнях нарратив постає не лише як форма репрезентації подій, а як спосіб моделювання та *конструювання художньої реальності* [2].

Важливим внеском у розуміння процесу нарративного самотворення стали праці П. Рікера, Д. Брунера, які розглядали оповідь як основний механізм формування суб'єктності. Зокрема, концепція *«нарративної ідентичності»* П. Рікера [5] показує, що людина формує власне «я» через оповідну реконструкцію власного досвіду, а акт розповіді є способом упорядкування часу, пам'яті та сенсу.

Паралельно в гуманітарному дискурсі розвивається концепт *деконструювання нарративу*, теоретичні основи якого були закладені Ж. Деррідою, Р. Бартом, М. Фуко. Згідно з підходом Ж. Дерріди [1], будь-яка структура смислу не є завершеною, адже текст постійно відтворює власні суперечності, породжуючи нові інтерпретації.

У сучасній посткласичній наратології досліджується поліфонічна природа оповіді, що поєднує конструювання та деконструювання як взаємозалежні процеси. У працях дослідниці І. Раєвської простежується тенденція розглядати нарратив як семіотичну модель, що не лише створює смисли, а й виявляє їхню нестабільність, відкриваючи простір для рефлексії та переінтерпретації [4].

Незважаючи на значну кількість теоретичних студій, дослідження нарративних стратегій конструювання та деконструювання у французькій літературі кінця XX – початку XXI століття залишаються недостатньо розробленими. Особливо це стосується творчості Е.-Е. Шмітта, у романах якого процеси самотворення героя тісно переплітаються із мотивами втрати ідентичності, фрагментарності та семіотичного розпаду. З огляду на це, аналіз нарративних стратегій у романі *«Lorsque j'étais une œuvre d'art»* видається актуальним для осмислення способів художнього моделювання сучасного суб'єкта в координатах конструювання й деконструювання.

Постановка завдання. Роман Е.-Е. Шмітта *«Lorsque j'étais une œuvre d'art»* постає як складна

нарративна структура, у якій художнє моделювання ідентичності героя поєднується з процесами її поступового розщеплення, фрагментації та переосмислення. Твір демонструє подвійний рух: **конструювання суб'єктності** через акт оповіді та **деконструювання** усталених уявлень про людину, мистецтво й творця. Саме тому його аналіз вимагає комплексного підходу, що поєднує інструменти нарративології, семіотики та філософії постструктуралізму.

Метою статті є виявлення та опис нарративних стратегій, за допомогою яких у романі Е.-Е. Шмітта моделюються процеси самотворення й саморозпаду суб'єкта, а також осмислення способів реалізації цих стратегій на рівнях композиції, нарації, фокалізації та символічної структури тексту.

Для досягнення поставленої мети необхідно окреслити теоретичні підходи до розуміння нарративного конструювання та деконструювання в сучасній гуманітаристиці; з'ясувати специфіку художнього нарративу Е.-Е. Шмітта; проаналізувати форми нарративного конструювання ідентичності головного героя роману *«Lorsque j'étais une œuvre d'art»*; визначити механізми деконструювання суб'єктності, що реалізуються через мотиви метаморфози, тілесності, художнього експерименту та саморефлексії; розкрити взаємозв'язок між естетичною концепцією твору та філософськими ідеями постмодерного світогляду, у якому ідентичність постає як відкрита, динамічна і фрагментарна структура.

Таким чином, дослідження спрямоване на з'ясування того, яким чином у художньому просторі роману Е.-Е. Шмітта взаємодіють процеси конструювання та деконструювання, утворюючи складну модель сучасної нарративної свідомості.

Виклад основного матеріалу. Роман Е.-Е. Шмітта *«Lorsque j'étais une œuvre d'art»* є художнім експериментом, у якому процес самопізнання героя розгортається крізь парадоксальне поєднання актів **нарративного конструювання та деконструювання ідентичності**. Автор створює багаторівневу оповідну модель, у якій тема творення мистецтва переплітається з темою створення людини як тексту, відкритого для інтерпретації, переосмислення і навіть знищення.

На початку роману головний герой, безіменний чоловік, який переживає екзистенційну кризу, погоджується стати «живим твором мистецтва» скульптора Зевса. Цей акт перетворення функціонує як *первинний жест конструювання* –

людина стає об'єктом, наділеним естетичною формою. У термінах П. Пікера [5] це можна тлумачити як *mise en intrigue* – нарративне впорядкування хаосу існування через зовнішній сюжет. Наводимо приклад з роману:

«– Je vous présente donc, pour la première fois dans l'histoire de l'humanité, une sculpture vivante.

L'étoffe s'envola au-dessus de moi dans un bruit d'ailes en tissu et j'apparus, seulement vêtu d'un short, à l'assistance. Elle absorba le choc par un « Ah » étouffé, comme si elle avait dû bloquer sur son estomac un ballon lancé à toute force. Les sourcils s'arrondissaient. Les bouches ouvertes ne disaient rien. Le temps était suspendu. Zeus-Peter Lama s'approcha de moi et me regarda avec fierté. Quand je dis « me regarda », je dois préciser qu'il s'agissait de mon corps car Zeus, depuis l'opération, ne croisait plus mes yeux, sans doute parce qu'ils subsistaient comme une des rares parties de mon être qu'il n'avait pas retravaillées. Pourtant, ce soir-là, un bel échange de regards m'aurait encouragé, d'autant que le silence s'épaississait <...>

– C'est extraordinaire !

– Nous entrons dans une nouvelle ère.

– C'est une soirée historique !

– J'avoue que je ne suivais plus le travail de Zeus depuis quelque temps mais là, vraiment, il m'épate.

– Est-ce humain ? Est-ce inhumain ?

– En tout cas, c'est grand !

– Admirez sa sculpture, c'est incroyable comme illusion ! On jurerait qu'elle comprend ce que nous disons <...>

– Comment appellerez-vous cette œuvre, cher maître ? <...> – Il n'y a qu'un seul titre à cet ouvrage révolutionnaire : Adam bis. C'est ainsi que je fus baptisé sous les flashes et les applaudissements.» [6, с. 44-47].

У поданому фрагменті відбувається сцена публічного «народження» нового героя – «Adam bis», тобто штучно створеного образу, який замінює його людську сутність. Цей момент є кульмінаційним у процесі нарративного конструювання: герой офіційно втрачає ім'я, минуле, індивідуальність і набуває статусу естетичного об'єкта – «живої скульптури».

У сцені показано ритуал презентації, який наслідує акт творіння. Підняття тканини – символічний жест «одкровення» (аналогічний біблійному мотиву сотворіння Адама). Глядачі, промовляючи захоплені вигуки, беруть участь у колективному акті легітимації нового образу. Їхні репліки – «C'est extraordinaire!», «C'est une soirée historique!» – підкреслюють, що герой стає *частиною історії мистецтва*, а не живої

реальності. Митець Зевс-Пітер Лама постає як деміург, який володіє владою над тілом і буттям іншої істоти. Саме через його погляд («il ne croisait plus mes yeux») реалізується *позбавлення суб'єктності* – герой стає лише тілом, пластичним матеріалом, позбавленим погляду як символу душі.

Таким чином, конструювання відбувається не лише на рівні сюжету, а й на рівні дискурсу: через метафору народження мистецького твору постає *трансформація людини в об'єкт споглядання*.

У внутрішньому коментарі оповідача – «Quand je dis «me regarde», je dois préciser qu'il s'agissait de mon corps» – проявляється *саморефлексія* й ознаки *деконструкції*: герой сам усвідомлює, що втратив єдність тіла і «я». Його «я» більше не тотожне його фізичному образу – виникає розщеплення ідентичності.

Сам момент найвищого естетичного тріумфу (аплодисменти, фотографії, назва «Adam bis») є одночасно моментом екзистенційної смерті – герой народжується як твір, але помирає як людина.

Ім'я «Adam bis» (буквально «другий Адам») символізує пародію на акт творіння: якщо біблійний Адам був творінням Бога, то цей – результат людської гібридизації мистецтва, науки та споживацької культури.

У такий спосіб Е.-Е. Шмітт деконструє сам міф про митця як творця, показуючи, що сучасне мистецтво може не відроджувати, а руйнувати людське.

Сцена оформлена як *перформанс*: поєднання театру, скульптури, фотографії, медійного ефекту. Це приклад інтермедіального конструювання образу, який існує одночасно в кількох системах знаків (візуальній, вербальній, соціальній). Глядацька реакція («On jurerait qu'elle comprend ce que nous disons») підкреслює ілюзію живого, яка й є головним досягненням сучасної естетики – *імітацією життя*, а не його істинністю.

Тож в запропонованому фрагменті конструювання відбувається як на рівні сюжету, так і на рівні наративної організації: герой отримує ім'я, стаючи символічною фігурою нового творіння. Через це іменування запускається механізм наративної самоідентифікації, коли персонаж починає усвідомлювати себе через чужу інтенцію, через мову іншого.

Далі акт конструювання переходить у свою протилежність – *деконструювання*. Герой, перетворений на «витвір мистецтва», втрачає здатність бути суб'єктом, оскільки його тіло, ім'я та існування належать іншому – митцю-творцю.

У наративному вимірі це відображається через руйнування фокалізації: від першої особи оповідь набуває відчуженого, майже безособового звучання, що створює ефект віддалення між голосом оповідача та його власною ідентичністю. Наводимо для аналізу наступний фрагмент:

«Le soir, Zeus-Peter Lama et moi nous disputons à ce sujet.

– *Tu dois m'obéir et poser nu.*

– *Non.*

– *Tu ne vas pas garder éternellement ce short ridicule !*

– *Mickey n'a jamais ôté sa culotte, que je sache.*

– *Ne compare pas mon œuvre avec cette insignifiante souris, s'il te plaît.*

– *Je ne poserai pas nu. <...>*

– *Je te l'ordonne. Tu n'as même pas à discuter.*

– *Ma nudité m'appartient.*

– *Plus rien ne t'appartient. Tu as signé un papier, oublies-tu ?*

– *Pas pour ça. C'est encore à moi.*

– *Pas moins que le reste. Tu sais très bien que j'ai tout retravaillé*» [6, с. 50].

Цей процес можна розглядати як художню реалізацію деконструкції у деррідівському сенсі: наративна структура, що спершу вибудовує цілісність «я», поступово демонструє її умовність, штучність і нестабільність [1, с. 617-624]. Герой перетворюється на текст – об'єкт тлумачення, який не має фіксованого значення.

Паралельно відбувається *семіотичне розщеплення* між образом і словом, тілом і смислом [3, с. 143-146]. Скульптура, що мала увічнити героя, стає метафорою його зникнення: естетичне творіння знищує живу суб'єктність. У цьому Шмітт демонструє постмодерну парадигму, де акт творення завжди супроводжується актом руйнування.

На рівні семіотичної організації тексту твір демонструє поєднання вербальних, візуальних та філософських кодів, що створюють інтермедіальний ефект. Роман рясніє алюзіями на міф про Прометея, біблійного Адама, мотиви естетизації тіла, характерні для образотворчого мистецтва. Це поєднання різних культурних кодів посилює процес *наративної деконструкції*, оскільки підважує межі між літературним і візуальним, реальним і художнім, суб'єктом і об'єктом.

Таким чином, «Lorsque j'étais une œuvre d'art» можна розглядати як метатекст, що рефлексує сам механізм оповіді. Шмітт показує, що будь-яке оповідання про себе є актом створення фікції, а отже, актом наративного самоконстру-

ювання, який неминуче несе в собі потенціал самодеконструкції.

Висновки. У романі Еріка-Еммануеля Шмітта «*Lorsque j'étais une œuvre d'art*» процеси наративного конструювання та деконструювання постають ключовими художніми механізмами, що забезпечують багаторівневу інтерпретацію ідентичності персонажа, а також відображають кризу сучасного суб'єкта у культурному просторі постмодерну. Через наративну структуру, що поєднує прийоми інверсії, метанаративу, іронічного коментаря й фрагментації, автор вибудовує складну систему співіснування двох рівнів – естетичного та екзистенційного.

Конструювання образу головного героя відбувається за принципом художньої об'єктивації – перетворення людини на «твір мистецтва», у якому естетичне витісняє людське. Водночас через поступову деконструкцію цього образу, розкриття внутрішнього конфлікту між зовнішньою формою та сутністю, Е.-Е. Шмітт демонструє

зворотний шлях – повернення до автентичності, суб'єктивності та морального вибору.

Таким чином, наративні стратегії у творі функціонують не лише як засіб організації сюжету, а й як інструмент філософського осмислення меж між мистецтвом і життям, між створенням і саморуйнуванням. Конструювання та деконструювання в наративі Е.-Е. Шмітта стають взаємодоповнювальними процесами, які розкривають діалектичну природу ідентичності сучасної людини.

Отримані результати дозволяють розглядати наративну модель Е.-Е. Шмітта як специфічну форму інтермедіального мислення, у якій художнє слово виконує функцію синтезу естетичного, філософського та етичного начал. Подальші дослідження можуть бути спрямовані на порівняльний аналіз наративних стратегій у творчості Е.-Е. Шмітта та інших авторів постмодерної доби з метою виявлення універсальних механізмів художнього моделювання ідентичності.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Дерріда Ж. Структура, знак і гра у дискурсі гуманітарних наук. Слово. Знак. Дискурс. *Антологія світової літературно-критичної думки XX століття*. Львів : Літопис, 2001. С.617-632.
2. Barthes R. *Le Système de la Mode: Essais de sémiologie de la culture*. Paris : Seuil, 1983. 330 p.
3. Kristeva J. *Le mot, le dialogue et le roman. Sēmeiōtikē. Recherches pour une sēmanalyse*. Paris : Seuil, 1969. P. 143–173.
4. Rajewsky I. O. Intermediality, Intertextuality, and Remediation: A Literary Perspective on Intermediality. *Intermedialités / Intermediality*. 2005. № 6. P. 43–64. DOI: 10.7202/1005505ar.
5. Ricoeur P. *Temps et récit*. Paris : Seuil, 1985. 436 p.
6. Schmitt E.-E. *Lorsque j'étais une oeuvre d'art*. Paris : Albin Michel, 2002. 294 p.

Дата першого надходження рукопису до видання: 24.10.2025

Дата прийнятого до друку рукопису після рецензування: 28.11.2025

Дата публікації: 30.12.2025